

Wam de Moor

Juffrouw Kachel, een overgeschoten kapo

Bij het omslag

Al twee nummers lag een illustratie klaar uit een der prachtige boeken van Toon Tellegen. Wij vonden zijn verhalen over eekhoorn en de andere dieren vanaf *Er ging geen dag voorbij* (1984) heel prikkelend en bijzonder. En de illustraties die Mance Post bij zijn korte verhalen uit linoleum sneed vormden een geslaagd rijm op Tellegens poëtische wereld in woorden.

Het begin van zijn volgende boek, *Toen niemand iets te doen had*, alleen al:

'Op een warme dag toen niemand iets te doen had en iedereen min of meer slaperig uit zijn raam hing, voor zijn deur zat of aan de oever van de rivier in het gras lag liep de eekhoorn van huis naar huis om te zien of er misschien iemand was die zin had in een avontuur'.

Toen niemand iets te doen had (1987) kreeg een Gouden Griffel en *Langzaam, zo snel als zij konden* (1989) een Zilveren. Alles bijeen bezorgde Tellegen, die ook gedichten publiceerde, ons bijna honderdvijftig verhalen waarin de hoofdfiguur 'eekhoorn' alle dieren in zijn omgeving van mier tot olifant op eigen formaat ontmoet. Dit proza is bijzonder door een heerlijke, lichte absurditeit, een sfeer waarin warmte wordt gezocht en soms gevonden, een vertelkunst die uniek is. Tellegens eekhoorn is zelf een dichter: er komen woorden in hem op waarvan hij soms zelf de betekenis nog niet kan vatten:

"Ik heb je gemist", zei de eekhoorn. En zacht voegde hij daar aan toe: "Je moet me toch eens uitleggen wat dat eigenlijk is: missen."

"Ja", zei de mier.'

Een overgeschoten kapo

In *Juffrouw Kachel*, het boek waarvoor Tellegen enige weken geleden de Woutertje Pieterseprijs 1992 ontving, slaat hij zo op het eerste lezen een heel andere toon aan. Zonder enige concessie geeft hij het portret van een vrouwelijke kapo die van een concentratiekamp is overgeschoten, een uitzinnige kinderbeul. Met haar knokkels, versterkt door een ring met een steen, beukt ze op het midden van je bovenarm. Of ze slaat met de vlakke hand. Of ze laat je met de armen over elkaar op je rug zitten. In een soort knoop. 'Ze trekt die knoop vaak nog aan zodat je rug wel lijkt te kraken' (18). Dat is goed voor je, anders komt je zwezerik in het gedrang. Zegt ze. Een keer in de week leest ze voor. Dat doet ze met een toffee in de mond, zodat je niet kunt verstaan wat ze zegt. 'Maar als ze leest slaat ze niet. Het is een gezellig halfuurtje' (22). Op een van de mooiste bladzijden lezen we dit:

'Ik heb een boek waarin staat: "Haar gezicht was betraand." Dat zinnetje zoek ik vaak op. In onze klas zijn sommige gezichten altijd betraand. Eén meisje, Corrie, huilt elke dag. Maar ze krijgt precies evenveel klappen als iedereen' (30).

Juffrouw Kachel is zuinig geschreven: van de 114 bladzijden bevatten er 53 gedeeltelijk tekst, terwijl de 61 andere pagina's zijn gevuld met de meesterlijke illustraties van Harrie Geelen. Als de prijs een koek was, kreeg die er

vast een flink stuk van. Hij steekt de Boze Heks in de meest ellendige bloemetjesdessins en de kroon spant een schoolbordkleurige jurk waarop de bloemetjes zijn vervangen door de strafregels die het monster haar slachtoffers laat schrijven.

En dan ben ik weer bij de bekroonde schrijver. De kinderjury 1992 gaf het een bonus, maar bij mij thuis wemelt het niet meer zo van de kinderen, dus laten drie volwassenen, de een staandebeens in de keuken, een ander hangend over een stoel, ik zelf als Annetje Lie in het holst van de nacht, kussen in de nek, het boek in een goed half uur uit. Ademloos geboeid en een beetje verbaasd door het slot.

Misdaad en straf

Ademloos geboeid. Want Tellegen laat een jongetje dat nog niet zo lang schrijven kan -zeven, noemt hij hem in een interview in de Volkskrant- in zijn dagboek opschrijven wat deze dragonder met hem en zijn klasgenoten uithaalt. Het gaat alleen maar over haar. Het is geheim. 'Na mijn dood mag iedereen het lezen. Als juffrouw Kachel dan nog leeft dan hoop ik dat ze haar verdiende loon krijgt'. Het boek geeft wat hier staat en in deze volgorde: eerst krijgen we te horen hoe het mens te werk gaat, hoe ze slaat 'een draai om je oren. Maar dan wel van achteren', hoe ze stompt, dat ze iedereen die iets niet weet in de hoek zet:

'Op het laatst stond de hele klas in de hoek, dat wil zeggen: met zijn gezicht naar de muur langs de muren van de klas.

Dertig kinderen.

Zij zat alleen aan haar lessenaar en zei verder niets. Ze zei ook niet hoeveel achtentwintig gedeeld door drie was' (10).

Als je een vlek maakt krijg je een klap en moet je nablijven. Honderd keer 'inkt' schrijven. Een nieuwe vlek. Een klap. Weer honderd keer 'inkt'.

'Na die tweede honderd 'inkten' mocht ik weg.

Ze zegt nooit "goed", nooit "dag", nooit "je mag gaan". Ze knikt met haar hoofd en dan mag je gaan.

Wij zeggen ook nooit iets' (17).

Er is sprake van een huiverende non-communicatie. Doodzieke interactie.

De schone wraak

Nee, er is tussen deze juffrouw en haar klas geen enkele verstandhouding. En het is geen wonder dat na zo'n verkenning van het fenomeen van de meppende juffrouw het moment komt waarop de fantasie bezit neemt van de dagboekschrijver. Wraak! 'In Amerika kan je een moordenaar huren.' (36) Zo wenst hij haar het een na het ander: dat ze in een wak zal schaatsen, dat ze van de trap zal vallen en haar been breken, dat hij een cowboy te paard is die de terroriste uit het klaslokaal achter zich aansleept naar de woestijn, waar de gieren haar mogen opvreten, dat ze zomaar in brand vliegt of in stukken uiteen valt, dat ze in een hinderlaag valt en gelijkwideerd wordt. Of dat ze met een menselijk kanon de piste in en het circus uit wordt geschoten. En nooit meer terugkomt. Of met de hele klas bovenop haar springen en haar aan haar neus, haar oren, haar haren trekken, en overal stomp en knijpen.

inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf

inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf
inkf inkf inkf inkf inkf inkf inkf

Die wraakgevoelens worden gevoed door nieuwe ervaringen. En de spanning blijft in het verhaal door het groeiend bewustzijn dat je met taal onlustgevoelens bestrijdt. Daarop reflecterend vraagt de jongen zich zelfs af of hij wel zo door kan gaan met schrijven. 'Als ik nóg een keer merk dat ik zit te wachten dat ze iets zal doen zodat ik erover kan schrijven dan schrijf ik niet meer' (81). Maar intussen kristalliseren de wraakgevoelens zich steeds meer uit tot *denkbare* oplossingen: er zelf mee in het reine komen door er een toonstukje over te schrijven (105).

Toch enig erbarmen?

Het verhaal is geheel verteld vanuit het perspectief van de jongen. Toch leest men *Juffrouw Kachel* iets te oppervlakkig, als men niet ontdekt dat de verteller in bedekte termen naar een verklaring zoekt voor het waanzinnige en gelukkig buitenissige gedrag van dit onderwijsbeest. De ouders van een vriendje gaan plotseling op Engels over, wanneer ze de blauwe plekken op de arm van de jongen zien.

'Even later hoorde ik ze zeggen: "Ze heeft het vooral moeilijk met zichzelf." "Ja, het is triest." Het is dus triest.'

Prachtig dat extra zinnetje!

Zijn eigen vader en moeder veronderstellen dat ze medelijden behoeft: hoofdpijn misschien of gescheiden of eeuwig verloofd. Zelig dus. 'Een jongen uit mijn klas die bij haar in de straat woont zegt dat hij haar 's avonds hoort janken' (78). En er is niemand op de wereld die van haar houdt (88).

Het slot klopt niet

Een ding vonden wij allemaal een beetje vreemd, toen we dit boek in de keuken, hangend in een stoel, achterover in bed, ten einde lazen: dat het boek niet afloopt zoals het jongetje zelf belooft. Op bladzijde 68 lezen we:

'Ik schrijf net zolang in dit dagboek tot we van haar verlost zijn. Dood of levend. Daarna schrijf ik er geen letter meer in.'

Dat is een belofte die niet wordt ingelost. Want op de laatste bladzijde is de oplossing van het probleem nog geen stap dichterbij gekomen. De jongen heeft allerlei kwade dromen waarin juffrouw Kachel een rol speelt. Laatste regels: 'Ik wou dat ik droomde dat ze een pad was en dat ik haar in een jam-potje zette en vergat. Ik wou dat dat echt zo was' (112). Maar het is niet zo: Juffrouw Kachel blijft spoken.

In Tellegens eekhoornverhalen wemelt het van de onaffe eindigen. Daar vind ik dit bijna altijd prachtig. Hier doet het af aan de opbouw van de intrige en schiet het verhaal tekort. Een verwachting die het verhaal zelf wekt is niet gehonoreerd en dan hoeft je niet normatief over verhalen maken te denken, maar het klopt eenvoudig niet. Jammer. Heeft de jury een oogje dichtgeknepen omdat ze -terecht- zo dol was op Tellegen? Opnieuw: jammer!

Maar misschien heeft Tellegen de sequens van tien bladzijden zonder tekst waarin het zwijgend monstrum een doodsbang jongetje achterna beent, die Geelen met de Mac Paint van Apple heeft getekend, zo prachtig gevonden dat hij de combinatie hiervan en de kwade dromen die hij zelf beschreef, het beste slot vond. En de schrijver heeft nu eenmaal, gelukkig in dit geval, het laatste woord.